

СТАНОВИЩЕ
НА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД
на тема: *Оценка на приемащата среда в*
общообразователните училища за деца с аутизъм
Област на висше образование: 1. Педагогически науки
Професионално направление: 1.2. Педагогика
Научна специалност - Специална педагогика

Докторант: Елени Дадами

Научен ръководител: доц. д-р Емилия Евгениева

Автор на становището: доц. д-р Живко Жеков

Представеният от Елени Дадами комплект материали е в съответствие с изискванията на ЗРАСРБ и Правилника за развитие на академичния състав на СУ „Св. Климент Охридски“.

Проблемът, свързан с интегрирането на децата със специални образователни потребности в общообразователната система, в последните години придоби особена популярност. Необходимостта от осигуряване на равни права и равни възможности за обучение на децата с увреждания е обект на приобщаващото образование. Адаптирането на учениците с нарушения от аутистичния спектър към средата в средното общообразователно училище е дълъг и сложен процес. Това налага създаването на положителни нагласи от страна на учителите и типично развиващите се ученици към тези лица, а също така и съдействие от страна на родителите.

В този аспект насочването на Елени Дадами към темата за приобщаването на децата в училищна възраст, страдащи от аутизъм, към средата в общото образование може да се оцени като навременно и сполучливо, а избраната от нея тема като актуална и значима.

Дисертационният труд е разработен върху 266 страници, от които 166 представляват същинската част на разработката, 73 страници приложения и библиография, съдържаща 27 страници заглавия.

В увода се обосновава изборът на темата, която е свързана със съвременните тенденции в развитието на приобщаващото образование. С нагласите и възгледите от страна на родители и учители към условията и средата в общообразователните училища за децата с нарушения от

аутистичния спектър. Насочва вниманието към потенциалните ползи от успешното интегриране на тези деца.

В първата част докторантът представя задълбочен и компетентен прочит на литературата, свързана с изследвания проблем. Демонстрира информираност и компетентност относно аутизма като вид психично разстройство. Поставя акцентите в дисертационния труд и насочва вниманието към актуалността на изследваната проблематика.

Акцентирайки на характеристиките на приемната среда, авторът ясно и целенасочено очертава онези важни фактори, които играят ключова роля в приобщаващия процес. Това са: ролята на учителя за създаването на приемлива и предразполагаща среда; взаимоотношенията между децата в норма и тези с аутизъм; нагласите на родителите и не на последно място фокусира вниманието към необходимостта от толерантно, разбиращо, приемащо и отворено отношение към „различните“ от страна на цялото общество. От направените до момента изследвания по въпроса в световен мащаб, става ясно, че нагласите към лицата с този вид нарушение са доста противоречиви. Именно това налага по-обстойно и целенасочено вглеждане в дадения проблем с цел създаване на една по-приемлива и толерантна среда за учениците, страдащи от аутизъм.

В Част 2, „Програма на изследването“, докторантът ни представя дизайна на експеримента, където включва обект, предмет, цел, формулиране на хипотезите и задачите, както и обосновка на инструментариума на самото дисертационно изследване.

Целта е да се оцени приемната среда в средното общо образование за деца с нарушения от аутистичния спектър въз основа на гледните точки на родителите и учителите.

На базата на целта докторантът формулира и задачите на изследването: структуриране на концепцията; проучване и проследяване на изследователския проблем в литературните източници; разработване на методология за проучване и подбор на изследователски инструменти; извършване на проучването и обработка на първичните данни; разработване на аналитичен анализ на изследването, които са в пряка връзка с постигане целта на изследването.

Хипотезите на изследването, представени в параграф 2.5., „Изследователски въпроси и хипотези“, които са четири на брой, са поднесени по интересен начин, като всяка една от хипотезите е съпроводена от т.нар. „изследователски въпрос“. Смятам, че четвъртата хипотеза се нуждае от доуточняване.

Обектът и предметът на изследването са формулирани във втората част – без да са ясно открити.

Методиката е описана подробно. Това дава яснота относно последователността и характера на проведения експеримент.

В изследването участват общо 173 респонденти от Гърция. Анкетирани са разделени на две групи: първата група се състои от 54 родители на лица с нарушения от аутистичния спектър; втората група е сформирана от 119 учители в средните училища, имащи опит в обучението на ученици с нарушения от аутистичния спектър.

Изследването е проведено чрез използването на въпросници (количествено изследване) и интервюта (качествено изследване) като инструменти за събиране на емпиричния материал. Подготвените анкети включват един въпрос, свързан със събирането на демографска информация за респондентите и четири основни (изследователски) въпроса, а интервюто е проведено на базата на шест въпроса с шест от анкетирани учители. Всеки един от зададените въпроси се поставя с цел потвърждаване или отхвърляне на поставените хипотези.

Получените резултати са обработени чрез SPSS 25.0.

В Третата част, „Резултати“, в рамките на 28 параграфа е представен подробен анализ на получените резултати.

От параграф 3.1. до параграф 3.9. е представена демографска информация за родителите, анализ на данните от изследователските въпроси, резултатите от Т-теста за гледната точка на родителите за четирите фактора на изследване на база пол, възраст, образователно ниво и пола на децата с разстройства от аутистичния спектър.

От параграф 3.10. до параграф 3.20. е представена демографска информация за учителите, анализ на данните от изследователските въпроси, резултатите от Т-теста за гледната точка на учителите по отношение на четирите фактора на изследване - по преподавателска позиция, по пол, по възрастова група на учителите, по образователно ниво на учителите, по години на преподаване и по подготовката и опита за обучение на деца с разстройства в аутистичния спектър.

В параграф 3.21., „Сравнение на резултатите за група родители и учители“, се прави анализ и сравнение по отношение на: потенциалните ползи, потенциални проблеми и трудности, културата, която учителите и типично развиващите се ученици формират в контекста на включването, начините за развитие на положителна училищна култура и по отношение на четирите изследователски фактора.

От параграф 3.22. до параграф 3.28. докторантът ни представя демографска информация за интервюираните и анализ на всички въпроси от интервюто.

Особено впечатление тук прави сравнителният анализ на резултатите, получени от отговорите на родителите и учителите, участващи в проучването. Данните сочат, че няма статистически значима разлика между отговорите на двете групи респонденти относно първи и трети въпрос и статистически значима разлика в отговорите на втори и четвърти въпрос. Изводите и коментарите, направени на тази база, насочват към идеята, че релацията „семейство-общество” е изключително важен фактор за социализацията и възпитанието на учениците с нарушения от аутистичния спектър, а също така и за успешното прилагане на идеята за приобщаващо образование.

Провеждането на интервю е добро решение. Тази форма за събиране на емпиричен материал дава добра възможност на изследователя да получи още по-пълна информация относно нагласите на учителите към учениците с увреждания. За степента на тяхната информираност и компетентност в работата с тези ученици и готовността им да прилагат различни методи за постигане на по-добри резултати.

Обобщавайки написаното в трета глава, мога да посоча, че направените изводи са базирани на получените от изследването резултати. Те са формулирани ясно и отговарят на поставените цел и задачи. Направеният сравнителен анализ на отговорите е ясен и задълбочен. Всичко това дисертантът онагледява с таблици и диаграми, което ни дава възможност за по-добро възприемане на представените доказателства.

От направените в четвъртата част на дисертацията анализ и дискусия на резултатите, е видно, че докторантът притежава умения за самостоятелна интерпретация на данни във връзка с хипотезата. Заключението обобщава постигнатите от проведения експеримент резултати, отчитащи поставената цел и проверката на поставената хипотеза. Изводите произтичат от тези резултати и от интерпретацията на приложените методи за статистическа обработка.

Изведените два научно-теоретични и четири научно-практически приноса в дисертационни труд отразяват едновременно научната и практическата стойност на труда.

Формулирани са конкретни препоръки, основани на получените резултати.

Авторефератът е разработен върху 94 страници, отговаря на изискванията и дава съществена информация за дисертационния труд и направените изследвания. В автореферата са представени подробно най-

важните моменти от дисертационния труд. Паралелно с текстовата част са представени и много от таблиците и диаграмите, включени в текста на дисертацията.

Докторантът Елени Дадами има пет самостоятелни публикации. Съдържанието на публикациите е в съответствие с проблемните области, обхванати в разработката. По този показател нормативните изисквания са изпълнени.

Считам, че дисертационният труд отговаря на всички изисквания за придобиване на образователна и научна степен „доктор” в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1. 2. Педагогика - Специална педагогика.

На тези основания и предвид общото положително впечатление от компетенциите на докторанта предлагам на уважаемото Научно жури да даде положителен вот и да присъди на Елени Дадами образователната и научна степен „доктор” в професионално направление 1. 2. Педагогика - Специална педагогика.

гр. Варна
07.03.2019 г.

доц. д-р Живко Жеков: